

¿VAL MÉS MATINEJAR QUE A MISSA ANAR?

L'apotecari de Porto-Pí
(Joan March)

Aquesta «rondaya» pertany al grup de «rondaies» ambientades a Mallorca des del punt de vista geogràfic i és on Mossèn Alcover fa una millor descripció del paisatge del camp mallorquí i especialment els aspectes botànics de la «garriga». La

situa des del punt de vista temporal «en el temps que els carros eren de roda plena» (fins a principi del segle XVIII), però els fets que relata podrien encaixar molt bé en els temps que va ésser replegada, és a dir, a les darreries del XIX. Les «rondaies» poden ésser estudiades des de molts d'aspectes, en aquest sentit un aspecte poc estudiat fins les hores d'ara, és la forma en què apareixen descrits els problemes de salut dels personatges que hi surten i la manera com se solucionen aquests problemes.

Mossèn Alcover (1862-1932) va tenir en relació a aquesta matèria, com en moltes altres, un aprenentatge accelerat i autodidacte molt possiblement derivat de la circumstància personal que, a l'edat en què Crist va iniciar la seva predicació, va sofrir una sèrie de malalties una darrera l'altra que el tenien continuament en el llit i de molt mal humor. Per resoldre aquest problema ho va intentar tot, des de la medicina més ortodoxa fins a la medicina popular sense

trobar-hi remei, fins que va tenir coneixement dels sistemes higienitzes i naturistes del capellà catòlic alemany Sebastià Kneipp (1821-1897). Especialment molesta li va resultar una «terçana» (febre palúdica) que va sofrir entre 1893 i 1894 i que després ha descrit molt bé a diverses «rondaies»

En aquesta «rondaia», «Val més matinejar que a missa anar» dóna ocasió per veure un ample ventall de les referències a temes relacionats amb les «ciències de la salut» que apareixen al llarg i ample de l'«aplec» de «rondaies» d'en «Jordi des Recó»:

En Xesc i En Lau eren dos traguers manacorins, d'aquell temps que n'hi havia pocs ferm, i encara de roda plena. Tiraven a Ciutat i a Sineu amb muls en-sellats. En Xesc era tan afectat d'anar a missa, que hi anava en dies feners i tot, per poca lleguda que tengués. Ara En Lau li venia tan just tan just anar-hi es diumenges, de correguda, i casi mai hi era a temps. Eren amigots, i un dimarts hora baixa se troben, i En Xesc diu: «¿Que pegam a Sineu,

demà? —Ja ho crec! —Idò en sortir de missa d'auba. —¿En sortir de missa d'auba, m'has dit? Ell aleshores jo ja seré passat Petra.

—¿Caa, homo! A missa primer, i llavò partim amb la pau de Déu. —No em vengues amb paus ni paues. Val més matinejar que a missa anar. —¿Saps que vas d'errat!

—Ell no hi vaig mica. No res; si vols venir amb mi, una hora antes de s'auba és sa partida. I si no, ¡fins a Sineu! A reveure, i bona nit! En Lau feu tenir vera sa seva paraula; una hora antes de s'auba ja estigué, posa es tres sacs de blat damunt es mul, i de d'allà... me troba un homo embolicadot amb una flassada, dormint a sa vorera del cami. Encara feia fosca, es mul té por, pega bot per enrrera, i amb sa sacsada li cauen dos sacs: amb so tutup se desfermen, i de part a part des cami tot anà blat, i per afegitó hi havia un pam de pols; i en Lau fet un Nero, crits i flastomies i potades damunt es capell...

...En Lau arribà a veure que flastomant no avançava cap passa, i que lo més avengut era aplegar es blat abans de més raons. Però estava tot mesclat amb pols i macolins, i eren necessàries totes ses herbes de Sant Joan per netejar-ho.

«Herbes de San Joan». Quan Mossèn

Alcover introdueix aquesta frase es pot estar referint genèricament a «totes les herbes que es recullen per San Joan», data molt important (solstici d'estiu) en tota la mitologia tradicional en relació a l'època de recollida de plantes curatives o referir-se a qualque espècie en concret que dins Mallorca el sentit popular identificava singularment com «herba de San Joan». En aquesta darrera interpretació la planta amb més probabilitat d'ésser identificada com de «San Joan» a Mallorca és la «estepa joana» (*Hypericum balearicum*), planta considerada endèmica a les Illes, varietat del «*Hypericum Perforatum* L». Des del punt de vista sanitari l'ús més tradicional ha estat el de millorar les ferides.

En Xesc, que ha anat a missa, troba en Lau recollint el blat i l'ajuda a recollir-lo. Posteriorment, camina caminàrs, en Xesc i en Lau fan apostes successives, de tot el blat que duïen, dels muls dels dos i de tots els dobles que portaven entorn, sobre «Si val més matinejar o missa anar, de forma que l'àrbitre de les missions serà cada vegada «el primer home que passi». Un dimoni escolta els termes de les missions i se les enginya per sortir-los al

pas tres vegades seguides inclinat cada vegada la balança a favor de matinejar com era de suposar. A missa anar!!! exclama aquell, fent uns estabexos i unes carusses com si li haguessen tirada una escudella de vinagre ben fort dins sa boca. ¿A missa anar, m'heu dit? ¿I qui serà sa besti que no veja que haver d'esperar sa missa és massa enredós, i que es sol per força llavò li ha de sofregir es cervell?

Hi ha dins aquest tros de text dues frases de «saviesa popular» que podem considerar relacionades amb la salut; «escudella de vinagre» i «sofregir el cervell»

Escudella de vinagre: Com se sap el

vinagre tradicional prové de la fermentació acètica del vi. Des de temps immemorial s'ha utilitzat el vinagre per suavitzador dels cabells i en menor mesura també de la pell, degut al seu caràcter astringent (restreny els teixits orgànics). Un cas molt conegut, és el del centurió romà introduint a punta de llança una petita esponja banyada en vinagre dins la boca de Crist amb un gest en el qual hi caben dues interpretacions: si ho va fer compatit pel patiment de Crist o per prolongar la seva agonia. *Sofregir es cervell:* Expressió popular per posar en relleu un fet físic simultani a una situació d'insolació o similar, «la calor de la closca del cap» si ha estat exposada al sol a una temperatura superior als 38° durant un temps conside-

table. A la pagesia eren ben conscients del perill d'una «soleiada». Més endavant torna sortir el tema per posar en evidència que també pot ésser perjudicial per els animals.

En Xesc, molt trist i cansat després d'haver perdut tres vegades seguides les missions, entra dins una cova per dormir un poc, troba una gran campana i s'hi afixa davall. A mitja nit es desperta i s'anadona que es troba enmig d'una assemblea de dimonis de tot Mallorca a on s'expliquen les dimoniades que s'han fetes a Felanitx a Palma i a ell mateix i la forma d'arreglar-les.

Idò anit passada vaig embossar sa font

de Santa Margalida de Felanitx, que tot es poble en beu. Com avui demati la gent se n'és temuda, hi ha hagut un viva el rei.

...ses sangs se són encalentides, i prompte a cada carrer harieu vistes bregues, estiramuxell per llarg, flastomies a carretades, i paraules lletges a forfolons, morros esclafats, cares ungletjades, cambuixos fora, rebosillos esquinxats, gonellons fets benes, flocs de cabeis arrabassats, caps romputs, braços i peus fora de lloc, braverols, oreies foradades, nassos que no seran pus lo que eren...

Ens trobem amb un cas catalogable com de «histeria col·lectiva» (violència col·lectiva). Davant la falta d'un bé tan essencial com és l'aigua les passions es desfermen

de forma incontrollada, transmetent els uns als altres «la por d'un futur sense aigua» (contagi de l'histeria individual) en el mateix temps que es transmeten les sospites de culpabilitat del fet d'uns als altres d'acord amb les circumstàncies socioeconòmiques preexistents (contagi de la violència individual). En el mateix

temps, Mossèn Alcover aprofita per donar-nos una lliçó d'anatomia (traumatologia) humana que no la donaria millor un metge forense desplaçat avui en dia a Felanitx per l'autoritat judicial, si passés un cas similar per qualsevol circumstància i hagués de «donar part mèdic» del que havia passat.

...Idò an aquesta polissona m'he sabut enginyar per posar-li unes herbes maleïtes dins un potet de confitura que avui capvespre s'ha menjada. Encara no l'ha tenguda dins el cos, quan ja s'ha sentides unes torçons; es metges han acudit, i venguen receptes i medicines; però cap li ha donat gens de posa ni conhort. De manera que, llevat de des-

gràcies, n'hi queda poca de vida; aviat batre es peus...

...-¡Què han de curar, homo! Diu es banyarrut. ¡Bons estan es metges per afinar sa medicina! ¡Si no li donen un tassó de llet de lleona, no se n'escapa ... En Xesc que ha escoltat amagat davall de la campana compareix en el palau de la princesa.

...Que vagen a munyir sa lleona que tenen dins una gàbia d'es jardí, i que li treguen un tassó de llet. La hi treuen, En Xesc el Presenta a la Princesa, la Princesa el se cala, i queda més adormida que un sauló, amb un alenar lo més natural. ¿Què me'n direu? Lo endemà estigué sana i bona.

Ens trobem davant un cas d'enverinament pel dimoni, mitjançant unes «herbes maleïdes» que produeixen «torçons». Malgrat les poques dades que proporciona el text, es pot intentar fer una aproximació agnòstica en relació al problema de salut que es descriu. Partint d'una anàlisi del cas com si fos real, hem de convenir que «les herbes» introduïdes dins la confitura havien d'haver suportat un procés de transformació per poder-les introduir dins la confitura sense que cridessin l'atenció, és a dir, havien d'haver-les convertit en pols o qualque tipus de presentació homogènia amb una confitura.

Una vegada que hem convingut l'anterior, podem intentar identificar el verí utilitzat a la vista dels efectes que produeix i el remei que se proposa.

El verí molt bé podria ésser «estricnina» procedent de la «nou vòmica», és a dir, de la llavor de *Strychnos nux vomica*. L'estricnina tradicionalment empleada a la pagesia europea des de mitjans segle XVI per matar rates i altres animals i, per consegüent, amb tots els seus efectes suficientment coneguts com per incorporar-los a la mitologia popular. L'enverinament accidental de nins o altres persones ha estat molt estudiat tota vegada que a determinades dosis resulta mortal per a les persones. L'estricnina actua a nivell de sistema central augmentant el nivell d'excitabilitat neuronal perquè bloqueja selectivament la inhibició. A dosis tòxiques provoca convulsions for-

tes (torçons) molt característiques.

El possible remei empleat per curar una possible intoxicació quasi mortal d'estricnina a base de «llet de lleona», no tindria d'entrada una base terapèutica que avalés el seu ús, però en un intent d'aproximació a la fama «en part sense fonament» de la llet en general i en particular a la d'animals exòtics d'ésser un bon coadjuvant per resoldre problemes d'intoxicacions de tot tipus, hauria que posar en relleu l'elevat poder «quelant» de la llet.

Esta comprovat de forma efectiva que la llet tendeix a neutralitzar l'activitat de determinats principis actius per la via de formar amb ells un productes complexos denominats «quelats». D'aquesta forma es podria admetre que la «llet de lleona» neutralitzés l'estricnina present en el cos de la princesa i, consegüentment, la curés. Un remei més real i que podia estar a l'abast de la pagesia, des que es va a començar a utilitzar l'estricnina per matar rates, era l'ús de «tanins» substàncies astringents, presents a la majoria de plantes en major o menor grau, per exemple en el «té» de fàcil administració.

...i gira cap a Manacor, sense reparar en sa gran soleuada que queia. Volia arribar amb sol a Manacor perquè tot-hom sabés que tenia es dos muls. Los hi arribà, però blancs de sabonera. Un al·lot seu, sense sebre que es feia de s'alegria, los abeura, i los entrà un mal de ventre tan maleit, que no valgué menescal ni medicines: lo endemà abans de s'auba estiraren els potons, i s'escoxador los se n'hagué de dur en es carnatge.

Ens trobem amb un problema de sanitat animal molt ben descrit per Mossèn Alcover. En primer lloc, el relator posà l'accent a «sa gran soleuada», és a dir, en el coneixement del que existeix el perill d'una insolació tan per les persones com per els animals. En aquest cas pels dos pobres muls, que per més afegir els va fer anar a tota pastilla per arribar a Manacor abans de post el sol, la qual cosa els va deixar «rebetats» (blancs de sabonera), és a dir, amb un estat físic conegut per «insolació asfíc-

tica», caracteritzada per hipotèrmia i col·lapse, degut a la pèrdua de volum sanguini per excés de suor i per la consegüent disminució del ric sanguini del cor, amb la subsegüent isquèmia i, finalment, pel que es veu, un infart fatal. Si la cosa ja anava malament de per si (rebetats) en abeurà els muls sense deixar-los tomar en el seu equilibri tèrmic i respiratori. Això els degué produir un brusc augment de la irrigació pulmonar i del cor (congestió) fent impossible que sortissin de la ja complicada situació en què es trobaven, dins aquest quadre clínic, «el mal de ventre» per distensió brusca del ventre (per l'ingesta d'aigua) és un detall sense importància.

Però en aquest tros de «rondaia», ens trobem un altre detall sanitari i és el del tractament de salut pública (higiene) que es dona als dos animals morts, «s'escorxador los se n'hagué de dur en el carnatge». És a dir que l'encarregat de matar els animals de consum humà del poble va anar a ca en Lau per fer-se càrrec dels animals morts i els va dur a enterrar en el lloc que tot poble que s'apreciés havia de tenir per complir aquestes funcions, a més d'enterrar també les restes no útils dels animals sacrificats pel consum. (La zona de Palma coneguda pel «Carnatge» és perquè en ella es complia aquesta funció higiènica).

Aquesta «rondaia» conté més referències a temes de salut, tant humana com veterinària però per raons de l'espai atribuït a aquest treball dins la revista, no queda més remei que finalitzar aquí els comentaris, esperant que hagin servit per descobrir un nou motiu d'interès per llegir o rellegir aquestes obres tan meravelloses com són les «rondaies» i que tants de somnis ens han induït als mallorquins de més de quaranta anys, nins petits sense TV. □